

družbenopolitično oporo. Videti pa je, da vsebuje njegova razprava nekatere elemente normativistične pravne šole. Ti elementi so: izključno poudarjanje teorije prava, iskanje bistva prava »kot takega« in reklamiranje izjemnega položaja za teorijo prava na področju pravne vede.

Iz tega pa nikakor ne sledi, da moramo normativistično teorijo v celoti zavrniti, kakor to zahtevajo sovjetski avtorji, in pa da bi se od nje ne mogli ničesar naučiti. Nasprotno, prav zaradi tega, ker je ta teorija z vso doslednostjo usmerjena samo v svet pravne norme, je uspela izoblikovati zelo natančno pravno mišljenje in sklepanje, pravno logiko in pravno tehniko. Ta stran normativizma je tisto njeno »racionalno jedro«, ki ga kaže resno proučiti in sprejeti v našo pravno vedo vse, kar je uporabno, in tega ni malo. Zavreči pa moramo pozitivistično filozofsko izhodišče, kakor tudi družbenopolitične konsekvence normativistične pravne šole, ki so zelo blizu etatistični, velikodržavni struji, ki je zavladala v današnji sovjetski pravni vedi. S takšnim kritičnim delom se bomo osvobajali obeh tradicionalnih smeri, ki še obremenjujeta našo pravniško misel, buržoaznega pozitivizma prav tako kot primitivnega psevdomarksističnega dogmatizma, kajti obe smeri znanstvenega prizadevanja sta docela tuji naši stvarnosti, t. j. socializmu in našim potrebam, ki jih ne omejujejo niti razredni niti kastni interesi. Gotovo je, da nam more biti pri tem našem naporu glavno izhodišče edino le marksistična teorija, ki se mora — kolikor je ne razumemo dogmatično — tudi sama neprestano razvijati in spopolnjevati. To spopolnjevanje marksistične teorije se ne vrši v njej in zaradi nje same, temveč v zvezi z vedno novimi in novimi dognanji ne samo na področju znanstvenega prizadevanja, marveč tudi na področju družbene prakse človeštva. Naša pravna veda more pomembno prispevati k temu, če se bo lotila takšnih in podobnih problemov, ki jih načenja Peričeva drobna razprava in ki niso še prav nič obdelani. To delo ne bo le v korist nam samim, temveč bo koristilo tudi socialističnemu razvoju v svetu.

Dr. Jože Goričar

LIKOVNA UMETNOST

OB TRATNIKOVI MONOGRAFIJI

Habent sua fata libelli... Že pred dobrima dvema desetletjema, ob Tratnikovi petdesetletnici so pripravljali ilustrirano monografijo, ki naj bi bila zajela bogato življenjsko delo tega nenavadnega umetnika. Iz načrtov žal ni bilo nič: že določeni pisec, tenkočutni umetnostni zgodovinar Stanko Vurnik je še mlad umrl in ta prepotrebna knjiga ni izšla. Dvajset let in še več je minulo, da smo končno le dobili to monografijo. Taka je usoda umetnikov malega naroda.

Skrajni čas je bil že, da je ta knjiga zagledala beli dan; čeprav kasno, je izšla še pravi čas, da nam v podobi in besedi predstavi moža, ki v zgodovini slovenske upodabljaajoče umetnosti našega stoletja pomeni eno centralnih osebnosti, ki nam velja za povezovalca dveh obdobj in začetnika novih prizadevanj.

Fran Tratnik je močan, nenavaden in do kraja samostojen pojav v naši umetnosti. Od vsega začetka je hodil samosvoja, samotna pota, ravno in dosledno. Sredi vladajočega naturalizma je ohranil svoj osebni, človeški pogled na svet, med zmagovito barvitostjo impresionizma je ostal vselej risar, ki je skušal kar se dá telesno oblikovati svoje podobe. Ko je povsod zavladala secesija fin de siècle in je geslo »umetnost zaradi umetnosti« vodilo upodabljaljoče umetnike tiste dobe, je Tratnik sam samcat bojeval boj zoper konvencionalne laži svojega časa, zoper hinavščino, zlasti pa zoper socialne krivice, ki jih je opazoval vse na okrog. Zato je le dosledno, da mu nikdar ni bilo za lepoto zunanjega videza življenjskih pojavov, pod katero se le prerada skriva praznota, ničevost in puhlost. Tratniku se je zdel kot edini upodabljanja vredni predmet vselej le človek, preprosti človek iz množice z vso kopo strasti, pomanjkanja, bolečine in obupa. Ko je že v mladih letih spoznaval življenje velikega mesta, zlasti v njegovih proletarskih četrtih, v tesnem, umazanem starem mestu in na mestni periferiji, mu za motive ni bilo sile. Saj so mu podstrešnice, stanovanjske kasarne, kleti in velemestne beznice dajale dovolj priložnosti, da je pokazal, kako globoko sočustvuje s prebivalci teh brlogov, kako umevajoče gleda na njihovo trpljenje in kako zares s toplim človeškim odnosom osvetljuje to življenje na dnu družbe.

Tako je postal socialno čuteč umetnik v pravem pomenu besede, ki je brez olepšavanja, brez sladkobne mehkužnosti obnavljal svoja umetniška doživetja. Poleg risb (zdele so se mu namreč najprimernejše sredstvo za naglo in kolikor mogoče neposredno likovno zapisovanje vtiskov), ki z naravnost tragičnim poudarkom prikazujejo posamezne prizore iz življenja ponižanih in razžaljenih, so nastale ostre socialne satire, časih celo hudo jedke karikature.

Bistvo Tratnikove umetnosti je pa človečnost. Umetnikovo srce je kakor ogledalo, kjer se zrcalijo vse podobe življenja, srce je sprejemnik, ki ne-prestano sprejema in predeluje vtiske sveta. Zato je njegova umetnost tako topla in hkrati tako aktualna, saj mu je življenje in umetnost eno, nerazdružna in neločljiva celota, tako da tega ni mogoče ločiti od one. Zato je njegov pogled na dogajanje okrog njega tako preprost in človečanski, ko obtožuje, očita in ko z usmiljenjem in dobroto spremlja bridko življenje soljudi in išče pota v novi, boljši svet.

Tratnikovo delo je neposreden in izviren izraz doživljanja, je večno vrtanje po samem sebi, je stalno razmišljanje. Takšen je, kakršnega hoče umetnika: aktivni oblikovalec sveta in zavestni usmerjevalec življenja, nele pasivni spremljevalec, ki samó opazuje, posnema in se opaja ob svojih vizijah. V njem je trdno zakoreninjena globoka vera v človeka in zmago dobrega nad zlim. Ker je poln te vere in dovteten za vse dobro, je njegov opus tako prepričevalen; ker ga sleherna krivica in revščina užali, je vselej kar mladostno borben. Zato je vsaka njegova risba iz mladih let kos lastnega življenja, mnogokrat mukoma in težko ustvarjena, ker jo pa zmerom spremlja toplina in duhovna vedrost, ostanejo njegova dela vselej mlada in enako prepričevalna.

Že prve njegove risbe označuje živčna, kakor hlastajoča, časih pretrgana linija, ki s svojo ekspresivnostjo daje delu moč in notranjo napetost. Od zgodnjih, še negotovih in začetniško trdih skic, ki jih poznamo iz prvih letnikov »Slovana«, vodi dolga in strma pot k monumentalnemu realizmu,

kjer dinamika risbe, trdni linearni obris in mogočna plastična zaokroženost ustvarjajo resnično globoke umetnine.

Tratnikovo delo predstavlja prehod iz našega impresionizma v mlado umetnost, ki je v Sloveniji nastopila po prvi svetovni vojni. V nekem smislu je bil predhodnik ekspresionistov in znanilec novih tokov, ki so se začeli upirati čutnemu naturalizmu in golemu ugotavljanju optičnih vtiskov. V njegovih risarskih kompozicijah je odločujoč zlasti vsebinski poudarek, njihov notranji izraz. V tem je bil sam sebi vselej strog sodnik, saj je zanimivo, kako avtokritičen je bil vse življenje, tako da je njegov oeuvre razmeroma maloštevilen; pa še od tega je nemila usoda uničila mnogo imenitnih risb, med vojno tudi več odličnih slik.

Prvič srečamo pri nas Frana Tratnika v prvem letniku Slovana leta 1902/5, kjer sta bili objavljeni reprodukciji risb »Zima v zimi« in »Judeževa zadnja pot«. Urednik Fran Govekar je k prvi pripisal razlago: »V Monakovem živi slovenski umetnik, ki ga Slovan prvi predstavlja njegovi domovini. Mlad je še, a izvrsten risar, spreten v tehniki in močan, samosvoj v karakteristiki. Njegova dela, ki jih prinese naš list polagoma, so polna poezije in simbolizma, ki ne potrebuje nikake razlage...« Značilno je, kako je že s temi, še precéj skromnimi prvenci Tratnik tudi v tedaj umetnostno še močno nazadnjaški Ljubljani zbudil pozornost. — Pozneje je Slovan objavil v III. letniku še izredno zanimivo Tratnikovo risbo »Na dvorišču čarovnice«, leta 1908 pa spet tri reprodukcije njegovih del: »Po beračevi sezoni«, »Malopridni sin« in »Študija«.

Monografija,* ki je nedavno izšla, objavlja 64 celostranskih reprodukcij risb v bakrotisku, poleg njih pa osem velikih barvnih posnetkov njegovih oljnih slik. Obojne reprodukcije so prav posrečene. Med reproduciranimi risbami jih je nekaj naravnost mojstrsko odtisnjenih, celota pa, lahko trdimo, prekaša navadno povprečje takih del. Kar neverjetno je, kako mehke in nežne so reprodukcije, izvršene po fotografijah že pred štiridesetimi leti reproduciranih izvirkov, ki so izgubljeni oziroma so neznano kje. Tu je klišarna storila več kot je bila njena dolžnost. Posamezni znani listi so tako pravilno v tonu in potezah podani, da lahko popolnoma uživaš čar izvirkov. Tudi barvaste reprodukcije so v celoti sijajne. Zlasti velja to za Rdečelasko, za Učenea, Jelico in za Spomin. Skratka, klišarna in tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani sta s tem delom vnovič dokazali svojo visoko tehnično zmogljivost, ki ji v naši državi zlepa ni para.

Obširen uvod v monografijo v esejistični obliki je napisal Zoran Kržišnik. Zivahno in izčrpno je podal časovno socialno in kulturno okolje ob Tratnikovem zorenju in nastopu začetek našega veka, zlasti je pa — čeprav na kratko — prav nazorno prikazal tedanje stanje domače umetnosti in kulture sploh. Sledi Tratnikov nadrobno obdelani življenjepiš, zaključuje pa uvod oris njegovega risarskega in slikarskega sloga ter njegov umetniški razvoj. Uvodu je dodan izčrpen izvleček v francoščini.

K življenjepisnim podatkom bi bilo dodati nekaj spopolnitev oziroma popravkov. Risba »Moja pot«, ki je objavljena kot prva, ni iz leta 1902, temveč je nastala pet let kasneje v Pragi, kjer je bil Tratniku za model slikar Fran

* Fran Tratnik. Uredil in uvod napisal Zoran Kržišnik. 28 strani, 64 celostranskih reprodukcij risb in 8 reprodukcij slik v večbarvnem tisku. Izdala Moderna galerija v Ljubljani 1952. Založila Državna založba Slovenije v Ljubljani. Natisnila Tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani v 2000 izvodih. 4°

Podrekar. Le-ta je bil model tudi za sedečo figuro na risbi »Iz norišnice« (1907), kjer je za stoječega blaznika uporabljen umetnikov prijatelj, praški nemški slikar Walter Trier. — Iz leta 1902 sta bili v prvem letniku »Slovana« objavljeni že omenjeni dve Tratnikovi risbi, obe datirani s tem letom in je kot kraj nastanka označen München. Zato se je mladi Tratnik na monakovski akademiji vpisal vsekakor že leta 1902. — Za ljubljansko »Oso« je Tratnik v letih 1905 in 1906 prispeval nad dvajset zelo jedkih in ostrih političnih oz. kulturnih satir in karikatur, večinoma na celi strani. — Datum »Lenore« bo treba popraviti, ker je letnica 1907 nepravilna, saj je že leta 1906, ko je bil Tratnik v Ljubljani že dalje časa, bila ta risba reproducirana v »Domu in svetu«, letnik XIX, str. 387. V istem letniku je bila kasneje objavljena še njegova risba »Samotni potnik« (str. 649). — Marsikoga bo gotovo zanimalo, koga predstavlja sedeča figura na risbi »V ateljeju v Münchenu« (1907). Za model je bil Tratniku tedanji njegov slikarski tovariš, današnji naš ugledni politik in državnik Moša Pijade. — Zanimivo bi bilo ob gradivu samem ugotoviti, ali je res »mnogo njegovih najboljših stvari nastalo neposredno na predloženi tekst«, kakor trdi uvod. Tratnik sam to trditev odločno zanika.

Tratnikova monografija nam je nazorno prikazala delo enega izmed naših najbolj markantnih umetnikov in to v tako lepi in zgoščeni obliki, da je iz publikacije zares vidna njegova umetniška pomembnost. Predstavi nam ga kot samoraslega ustvarjalca nenavadne sile, kot resnično progresivnega duha, umetnika globoke srčne kulture in pristnega socialnega humanizma — brez slehernega hlastanja za artističnimi efekti. Ta monografija je prepričljiv dokaz visoke ravní sodobne slovenske umetnosti, hkrati tudi zgleden primer tehnične dovršenosti naših tipografskih podjetij. V tujini bo lahko zares dostojno predstavljala našo umetnost, doma pa bo neštetim vir resničnega duhovnega užitka in poglobitve.

K. Dobida

TRI RAZSTAVE

MIHA MALEŠ

Lanska umetnostna sezona v Ljubljani je bila bogata, saj nam je v prostorih Moderne galerije pokazala vrsto zanimivih razstav, ki smo o njih že pisali: švicarski umetniški plakat, četvorico hrvatskih slikarjev iz začetka našega veka (Račić, Kraljević, Becić in Herman), francosko umetnost zadnjih šestdeset let in retrospektivni pregled ustvarjanja Hinka Smrekarja, v Narodni galeriji pa razstavo del Gvidona Birolle. Kot zaključek je slikar in grafik Miha Maleš začetek novembra priredil razstavo svojih del iz zadnjih dveh let.

Zbral je 184 kosov, od teh 26 oljnih slik in 105 monotipije, drugo so bile litografije in litogravure. O razstavljenih delih bi lahko rekli, da so plod njegovega večmesečnega popotovanja po Zahodni Evropi, kjer je obiskal dolgo vrsto mest in znamenitih pokrajin v Italiji, na Francoskem, v Belgiji, na Nizozemskem in v Angliji. Slike in monotipije so zvečine predstavljale slikovite, pa tudi čisto preproste, prav vsakdanje pokrajinske motive, zlasti mestne vedute in posamezne stavbe, manjši del pa prave pokrajine. Nasprotno so pa grafični listi prikazovali predvsem človeka. To so bile podobe nenavadnih